

2. Akopyan, L. (2006), Motsart. Putevoditel' [Mozart. The Guide], Moscow, Klassika–XXI. (in Russian).
3. Arnonkur, N. (2005), Moi sovremenniki: Bakh, Motsart, Monteverdi [My Contemporaries: Bach, Mozart, Monteverdi], Moscow, Klassika–XXI. (in Russian).
4. Vikipediya: <https://ru.wikipedia.org/>.
5. Vol'fgang Amadey Motsart (2000), Pis'ma [The Letters], Moscow, Agraf. (in Russian).
6. Vol'fgang Amadey Motsart (2006), Polnoye sobraniye pisem [Complete Letters], Moscow, Mezhdunarodnyye otnosheniya. (in Russian).
7. Kak ispolnyat' Motsarta (2003), [How to Play Mozart], edited by A. M. Merkulov, Moscow, Klassika–XXI. (in Russian).
8. Lutsker, P. (1991), Iskazil li Motsart Bomarshe? K probleme "kharaktera" v "Svad'be Figaro" [Did Mozart Distorted Beaumarchais? To the Issue of a "character" in "The Marriage of Figaro"], Sovetskaya muzyka [Soviet music], pp. 34–38. (in Russian).
9. Lutsker, P. and Susidko, I. (2008), Motsart i yego vremena [Mozart and His Times], Moscow, Klassika–XXI. (in Russian).
10. Markezi, G. (1990), Opera: Putevoditel' [Guide to Opera], Translated by Grechanaya, E., Moscow, Muzyka. (in Russian).
11. Mel'nik, L. (2008), Rozhdeniye skandala iz dukha kritiki: Regie-teatr i yego otrazheniya [The Emergence of Scandal among the Spirit of Critics: Theater of Reggae and its Display], Muzykal'naya akademiya [Academy of Music], no 4, p. 78–80. (in Russian).
12. Mysli o Motsarte (2004), [Thoughts on Mozart], Moscow, Klassika–XXI. (in Russian).
13. Naumov, A. V. (2013), Ponyatiye amplua v praktike opernogo teatra. K postanovke problemy, available at: <http://sibac.info/10258> (access November 11, 2015). (in Russian).
14. Chigareva, E. (1975), O tematicheskoy dramaturgii v opere Motsarta "Don-Zhuan" [On the issue of a thematic dramaturgy in the opera "Don Giovanni" by Mozart], Voprosy opernoy dramaturgii [Issues of Dramaturgy in Opera], pp. 78–117. (in Russian).
15. Chigareva, E. (2001), Opery Motsarta v kontekste kul'tury yego vremeni: Khudozhestvennaya individual'nost'. Semantika [Operas of Mozart in the Context of the Culture of His Time: Artistic Individuality. Semantics], Moscow, URSS. (in Russian).
16. Chicherin, G. (1979), Motsart: Issledovatel'skiy etyud [Mozart: Research Study], Leningrad, Muzyka. (in Russian).
17. Eynshteyn, A. (2007), Motsart. Lichnost'. Tvorchestvo [Mozart. Personality. Works], Moscow, Klassika–XXI. (in Russian).

УДК 78.087 (477)

Іван Чупашко

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИХАЙЛА АНТКІВА

У статті висвітлено педагогічну діяльність відомого українського педагога, доцента кафедри хорового диригування Львівської державної консерваторії ім. М. В. Лисенка, кандидата мистецтвознавства Михайла Михайловича Антківа. Проаналізовано основні методи і прийоми, які використовував викладач на уроках хорового диригування. Звернено увагу на комплекс індивідуальних підходів у процесі викладання сольфеджіо на диригентському факультеті вищого навчального музичного закладу.

Ключові слова: Михайло Антків, педагогічна діяльність, хорове диригування, сольфеджіо.

Иван Чупашко

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МИХАИЛА АНТКИВА

В статье освещено педагогическую деятельность известного украинского педагога, доцента кафедры хорового дирижирования Львовской государственной консерватории им. Н. В. Лысенко, кандидата искусствоведения Михаила Михайловича Антквива. Проанализированы основные методы и приемы, которые использовал преподаватель на уроках хорового дирижирования. Обращено внимание на комплекс индивидуальных подходов в процессе преподавания сольфеджио на дирижерском факультете высшего учебного музыкального заведения.

Ключевые слова: Михаил Антквив, педагогическая деятельность, хоровое дирижирование, сольфеджио.

Ivan Chupashko

EDUCATIONAL ACTIVITY OF MYKHAILO ANTKIV

The article reveals the pedagogical activity of the famous Ukrainian teacher, assistant professor of choral conducting of Lviv Mykola Lysenko State Music Conservatory, Candidate of Art Studies Mykhailo Antkiv. Attention is paid to the fact that a talented musician, a student of Professor Mykola Kolessa throughout all educational activities used and improved main conductor techniques and methods declared it an outstanding teacher. To the greatest extent this applies manual techniques, which is a cornerstone in the preparation of highly qualified specialist conductor. Antkiv as a teacher and conductor in the classroom drew attention to the education of the individual qualities of future specialist to improve its original features and characteristics.

Analyzed a complex of pedagogical techniques and methods used in the classroom assistant professor Antkiv ear training. Noted on the use of components of lessons that are effective in learning to read music of sheet. Innovative component of ear training exercises were ensemble music-improvization Ukrainian folk songs, and reading "serpent" notes in harmonic chords. All these quality characteristics are effective in preparing professional musician and conductor were emulated by his students. Proof of the effectiveness of methods and techniques of an associate professor Antkiv is professionalism of his students, including Andriy Kushnirenko, Mykola Katsal, Oleksiy Volynets, Igor Tsiklinskiy, Bogdan Gavryliuk and others.

Key words: Mykhailo Antkiv, educational activities, choral conducting, ear training.

Серед викладачів кафедри хорового диригування Львівської державної консерваторії ім. М. В. Лисенка добре знайоме ім'я відомого педагога, диригента-теоретика, керівника Львівських аматорських хорів, кандидата мистецтвознавства, доцента Михайла Михайловича Антківа¹. За період своєї діяльності в консерваторії він виховав цілий ряд високопрофесійних музикантів-диригентів, які своєю виконавською та педагогічною майстерністю прославили українське хорове мистецтво не лише на своїх теренах, а й далеко поза його межами. Михайло Антків залишився в пам'яті багатьох випускників як талановитий диригент і педагог, методист-новатор, гідний продовжувач традицій Львівської диригентської школи.

¹ Антків Михайло Михайлович (1923–1993) народився в с. Острів Тернопільського повіту (тепер Тернопільського району Тернопільської області). Початкову музичну освіту одержав від батька – відомого диригента-самоука та керівника драматичного гуртка свого рідного села. У 1952 році закінчив Львівську державну консерваторію ім. М. В. Лисенка з відзнакою у класі диригування професора Миколи Колесси. З 1952р. по 1956р. навчався в аспірантурі при Київській державній консерваторії ім. П. І. Чайковського (науковий керівник – професор Михайло Вериківський). Захистив кандидатську дисертацію на тему "Кантата "Кавказ" С. Людкевича". З 1957 року і до кінця життя працював доцентом кафедри диригування Львівської державної консерваторії ім. М. В. Лисенка. Підготував відомих в Україні та поза її межами диригентів Андрія Кушніренка, Миколу Кацала, Івана Майчика, Ігоря Циклінського, Степана Стельмашука, Зеновія Демцюха, Олексія Волинця та ін.

Останнім часом ім'я Михайла Антківа все частіше привертає увагу науковців, дослідників українського хорового мистецтва. Зокрема, в науковій та довідковій літературі з'явилися статті Л. Мазепи та Т. Мазепи [5], І. Дуди [3], М. Бурбана [2], А. Мухи [6]. Особливої уваги заслуговує збірка спогадів про Михайла Антківа й автора пропонованої статті [8]. Однак творча діяльність Михайла Антківа потребує більш глибокого й осмисленого дослідження.

Мета статті – висвітлити педагогічну діяльність відомого диригента-педагога Михайла Антківа з огляду на новаторські методи й прийоми, які він використовував під час проведення занять з хорового диригування і сольфеджіо.

Педагогічна діяльність відомого українського хорового диригента, музиканта-теоретика, кандидата мистецтвознавства, доцента кафедри хорового та оперно-симфонічного диригування Львівської державної консерваторії ім. М. В. Лисенка Михайла Михайловича Антківа розпочалася у 1957 р. й тривала до 1993 р. – до останніх днів його життя. Він як кращий випускник у 1952 р. був направлений на навчання в аспірантуру при Київській державній консерваторії ім. П. Чайковського, де підготував й успішно захистив у 1956 р. кандидатську дисертацію на тему “Кантата “Кавказ” Станіслава Людкевича” (науковий керівник – професор Михайло Вериківський).

Після закінчення аспірантури Михайла Антківа як кандидата мистецтвознавства та кращого учня професора Миколи Колесси керівництво Львівської консерваторії запросило на роботу викладачем хорового диригування й сольфеджіо (до речі, ці предмети він викладав до кінця життя).

Працюючи спочатку на посаді старшого викладача, а згодом (1963) – доцента, Михайло Антків весь свій творчий потенціал спрямував на виховання високопрофесійних музикантів-диригентів. Доказом цього є ряд його учнів-випускників, які в майбутньому стали гордістю не тільки його класу, а й усього українського диригентсько-хорового мистецтва. Серед них: народний артист України, професор, член-кореспондент Академії мистецтв України, художній керівник і головний диригент Буковинського державного академічного ансамблю пісні і танцю Андрій Кушніренко, заслужений артист України, художній керівник і головний диригент Прикарпатського державного ансамблю пісні і танцю “Верховина” Олексій Волинець, народний артист України, художній керівник і головний диригент Львівського хору хлопчиків і юнаків “Дударик” Микола Кацал та ряд ін. Усі вищевказані учні, як неодноразово зазначав їхній вчитель Михайло Антків, є гордістю його класу і прикладом для наслідування.

Із самого початку роботи на кафедрі хорового та оперно-симфонічного диригування Львівської державної консерваторії ім. М. В. Лисенка Михайло Антків дотримувався методичних настанов, сформульованих його вчителем і завідувачем кафедри, професором Миколою Колессою, хоча інколи й вносив свої методичні напрацювання до них. Своє розуміння диригентських настанов Миколи Колесси він виклав у першій у цьому аспекті статті “Диригентська діяльність Миколи Колесси” [1], в якій осмислено теоретичні засади та практичні поради свого вчителя. Михайло Антків уже на початку статті ставить риторичне запитання: “Чим вирізняється диригентська творчість Миколи Колесси і які її характеристичні особливості?” [1, с. 99]. І тут же наголошує на дуже такій важливій складовій диригування, як мануальна техніка. Кожна диригентська схема, запропонована Миколою Колессою у посібнику “Основи техніки диригування” [4], настільки схематично виправдана, що сприяє чіткому відтворенню темпу, характеру і динаміки виконуваного твору. Ця схематична регуляція відповідно кореспондується із динамікою та агогікою твору. При голосній динаміці схема повинна мати велику амплітуду, а при тихій – малу. Великого значення професор Колесса надає й виробленню артистизму диригентських жестів. Кожна лінія у схемі повинна відповідати метричним наголосам, а відповідно за своєю амплітудою повинна бути неоднаковою. При засвоєнні основних схем диригування необхідно виробляти й артистизм рук та всього диригентського апарату. Зокрема, осанка в диригента завжди повинна бути підтягнутою з легко витягнутими вперед грудьми. Диригентський апарат повинен бути легким, рухливим й поверненим до тієї чи іншої партії. Не повинно бути зайвих рухів, які інколи мають місце у деяких диригентів-початківців. Під час диригування жест у професора Миколи Колесси завжди економний, навіть скупий, але доволі емоційний і виразний.

У статті Михайло Антків зауважує: “У диригентських жестах Миколи Колесси спостерігаються доволі виразні штрихи. Маєстро ніколи не любив зовнішніх ефектів. Інтерпретація у нього глибоко продумана, усі складові твору підпорядковані одній меті – якнайповніше розкрити зміст виконуваного твору. Над цим він завжди працював і домагався реалізації поставленої перед собою мети. Для цього він у процесі підготовки детально обмірковував кульмінації кожної частини, кожного епізоду, визначав основну (найголовнішу) кульмінацію, якій підпорядковуються усі менш значимі кульмінації” [1, с. 105]. Як бачимо, Михайло Антків мав можливість неодноразово спостерігати за методикою композиційного аналізу виконуваного своїм вчителем (як він не раз говорив “паном професором”) твору.

Аналогічним чином Микола Колесса, як стверджує у статті Михайло Антків, визначав темпи, їхнє зіставлення, пропорції між ними. Для оптимального визначення темпів Микола Колесса виявляв епізод з найшвидшим темпом й лише тоді пропорційно до нього визначав темпи в інших епізодах. Якщо якомусь епізодові був властивий повільний темп, то він готував його заздалегідь, через низку попередніх тактів. Микола Колесса доволі скрупульозно підходив до визначення найповільніших темпів, а опісля усі інші темпи підпорядковувалися найповільнішому у строго визначених пропорціях.

Великої уваги професор Колесса надавав й динамічним та агогічним відтінкам, проставляючи їх у партитурі в тих випадках, коли автор з якоїсь причини цього не зробив (найчастіше це мало місце у творах С. Людкевича, де динамічні відтінки не завжди були поставлені або й узагалі їх не було).

Михайло Антків у статті звернув увагу на вміння Миколи Філаретовича Колесси акомпанувати за пультом симфонічного оркестру солістам-вокалістам. Він глибоко відчував можливості соліста, надавав йому повної свободи й керував оркестром у такому обсязі, щоби він був у ансамблі з солістом. Солісти-вокалісти чи інструменталісти завжди радо виступали у співдружності з Миколою Колесою, часто давали йому кращу оцінку, ніж Натану Рахліну.

Отож, у статті “Диригентська діяльність Миколи Колесси” Михайло Антків педагогічне кредо свого вчителя розглядає крізь призму власної викладацької творчості. У своїй педагогічній практиці усі технологічні складові він органічно поєднав і скорегував крізь призму свого бачення, виходячи із діапазону обдарування того чи того студента. Михайло Антків як педагог у своєму класі диригування вмів скерувати кожного студента в таке русло, яке невдовзі давало вмотивований результат, спрямований на підготовку високопрофесійного музиканта-диригента. Перед тим він намагався виявити в кожного студента рівень загальної підготовки й лише тоді підбирав методи і прийоми, які працювали на кінцевий результат. На такого роду “педагогічний індивідуалізм” неодноразово звертали увагу вихованці Михайла Михайловича Антківа й давали йому високу оцінку як педагогу.

Однією із найважливіших педагогічних прийомів Михайла Антківа був індивідуальний підхід до формування диригентського апарату та корегування його в процесі роботи над хоровим твором. Він як маєстро ніколи не заставляв своїх учнів сліпо використовувати техніку диригування свого вчителя, а вміло адаптувати її, враховуючи структуру диригентського апарату. Такого роду прийом був доцільним і оправданим, оскільки якісно впливав на формування індивідуальних рис того чи того студента – майбутнього фахового диригента. Показовим прикладом вищесказаного може послужити диригентський апарат його учня, художнього керівника і головного диригента Буковинського державного академічного ансамблю пісні і танцю Андрія Кушніренка. Його диригування хором завжди чимось нагадувало основні прийоми і методи свого вчителя, але у нього переважало настільки багато індивідуальних рис, які творили реноме Кушніренка як неповторного диригента. Про що не можна сказати про учнів професора Миколи Колесси. Кожен, хто навчався в останнього, – це наближена копія свого вчителя. Після короткотривалого диригування оркестром чи хором зразу кидається у вічі мануальна техніка Миколи Колесси.

На заняттях з хорового диригування Михайло Антків як педагог був максимально стриманим у нав’язуванні своїх мануальних прийомів. Він надавав максимальної свободи своїм учням в засвоєнні диригентсько-технічного комплексу. Хоча в окремих епізодах хорового твору, які вимагали педагогічного втручання або правильного методичного спрямування,

Михайло Михайлович з педантичною точністю і делікатністю виправляв студента, рекомендуючи йому детально опрацювати цей фрагмент самостійно. Такого роду тактовність у зауваженнях студенту не “принижувала” його технологічних базових знань, а навпаки, доповнювала їх, збагачувала новими мануальними прийомами. З цього приводу Михайло Михайлович неодноразово підкреслював: “Кожен студент має відчувати у собі присутність “колючки”, щоб не бути надто зарозумілим і самовпевненим, не приписувати собі тих якостей, яких ти, насправду, маєш” [8, с. 186]. Він зобов’язував кожного свого учня відчувати такого роду “колючку” в собі й не давати їй “пригаснути” при підготовці високоякісного фахівця-диригента. Такий педагогічний самоконтроль насправді доволі ефективно спрацьовував у період підготовки майбутніх професійних диригентів.

Для підтвердження своїх педагогічних настанов Михайло Антків завжди скеровував учнів до навчально-методичного посібника Миколи Колесси “Основи техніки диригування” [4], у якому можна було знайти багато відповідей на поставлені запитання. Для учнів Анткова цей посібник завжди був настільною книгою, своєрідною енциклопедією основ техніки диригування.

У своєму класі хорового диригування Михайло Антків робив акцент на підготовку майбутніх фахівців у двох амплуа – як диригентів-виконавців, так і диригентів-педагогів. Він умів розпізнати в студентові його професійне спрямування. У такому разі, вбачаючи в учневі перевагу диригента-виконавця, він звертав увагу на інтенсифікацію способів інтерпретації хорових творів, на розуміння їхньої структури та композиційного розвитку. Відтак Антків як педагог пропонував студентові визначити музичну форму виконуваного твору й зробити її індуктивно-дедуктивний аналіз. Таке свого роду “теоретизування” ставало для студента непосильним, а згодом породжувало в нього зацікавлення до більш глибокого аналізу, до вміння максимально проникнути в ідейно-художній зміст твору.

Дещо іншим був підхід Михайла Антківа у підготовці студентів, які тяжіли до педагогічної діяльності. У такому випадку педагог спрямовував студента в глибоке осмислення мануальної техніки, розуміння й відтворення її основних прийомів і методів. Власне, якщо групу підготовки диригентів-виконавців найбільшою мірою репрезентує вихованець Михайла Антківа Андрій Кушніренко, то гідним представником групи диригентів-педагогів є викладач хорового диригування Тернопільського державного музичного училища ім. Соломії Крушельницької Богдан Гаврилюк. Цілий ряд випускників останнього працюють в різних музичних навчальних закладах диригентами-педагогами. Виховання справжнього професійного диригента-музиканта – справа доволі копітка й відповідальна. Адже, крім відмінних професійних якостей, педагог-диригент повинен бути чуйною, відданою й авторитетною людиною, вміти поважати себе й інших, спілкуватися зі студентами як із партнерами, вміти дотримуватися субординації. Власне такими педагогічними й людськими якостями володів Михайло Михайлович Антків.

Він як педагог після ретельнішого ознайомлення із учнем свого класу хорового диригування планував навчальний матеріал з урахуванням виконавської чи педагогічної перспективи. Михайло Михайлович розробив цілу систему підготовки студента, розраховану на весь період навчання. Він вважав, якщо студент на початковому етапі просто старанно вивчає і показує позитивний результат підбраного педагогом на кожний семестр матеріалу, виходячи із навчальної програми, то він обов’язково набуде послідовного і системного фахового зростання. Така аксіома – головна вимога Михайла Антківа як педагога-диригента.

Цікавим і неординарним зарекомендував себе Михайло Михайлович Антків і як викладач сольфеджіо у студентів диригентського факультету Львівської державної консерваторії ім. М. В. Лисенка. Це був власне єдиний у той час викладач кафедри хорового та оперно-симфонічного диригування, який мав науковий ступінь кандидата мистецтвознавства. Він, крім виконання навчальної програми із дисципліни “сольфеджіо”, пропонував читати з аркуша хорові твори різних композиторів і різних епох ансамблями, найчастіше – квартетами чи квінтетами. Це були свого роду конкурсні змагання студентів на краще читання хорових партій з аркуша. Кожен з учасників ансамблю максимально зосереджував свої вміння і навички, щоби бути найкращим читцем нот. А в кінцевому результаті майже всі учасники

отримували високі оцінки від викладача Антківа. Він умів завжди похвалити талановитих студентів й доволі делікатно “посварити”, якщо це було потрібно для досягнення кінцевого результату. “Так, у моїй групі найкраще зарекомендував себе мішаний октет. На заняттях сольфеджію його учасники виконали значну кількість творів вітчизняної та зарубіжної класики. Ініціатором такої форми підготовки студентів із цього предмета був Михайло Михайлович Антків” [8, с. 188]. Після виконання ансамблями хорових творів здійснювалася характеристика їхніх музично-стильових особливостей, власне зверталася увага на ті засоби музичної виразності, які були властиві тому чи тому стильовому спрямуванню. Така форма роботи значною мірою доповнювала й розширювала практичну сторону предмета “Аналіз музичних творів”, на якому акцентувалася увага на формальних ознаках музичних творів.

На уроках сольфеджію після виконання програмових завдань Михайло Антків любив слухати гармонічні імпровізації українських народних пісень, зокрема з його рідного Поділля. “Такі імпровізації зазвичай виконували різні ансамблеві склади – тріо, квартети, секстети. Він як ніхто інший умів виявити талант того чи того імпровізатора й належно його оцінити” [8, с. 184]. Михайло Михайлович надзвичайно любив музику, особливо народну. Він сприймав її усіма фібрами душі і серця. Для нього музика була великим святковим дійством, яке дарувало йому душевний спокій.

Уроки сольфеджію в доцента Михайла Антківа – це була своєрідна лабораторія з підготовки творчих особистостей. Він, власне, любив творчих людей, завжди ставився до них із шанобливістю, усілякими способами сприяв їхньому творчому зростанню, давав їм хорошу характеристику при розподілі на роботу.

Уроки сольфеджію, за твердженням Михайла Антківа, – це “грунт для розвитку слухових даних, розширення музичної уяви та вироблення імпровізаційних навичків, а в кінцевому результаті – для становлення професійного диригента-виконавця”.

На уроках сольфеджію Михайло Михайлович вимагав від студентів постійного читання хорових партитур як нотами, так і зі словесним текстом. Він завжди прирівнював технологію читання нот із технологією читання словесного тексту. Антків як музикант-педагог підкреслював, що студенти вищих музичних закладів повинні вміти читати ноти з таким успіхом, як читають студенти філологічних факультетів словесні тексти. Він часто ілюстрував читання нот із аркуша й тим самим стимулював студентів робити те ж саме щоденно. Адже як може випускник такого престижного навчального закладу як консерваторія розучувати зі співаками-професіоналами чи оркестрантами нотні тексти й часто помилятися в їхній ступеневій чи інтонаційній неточності.

Михайло Антків на одному з перших занять влаштовував студентам своєрідний іспит читання нот з аркуша. Кожен студент повинен був прочитати з аркуша одну з партій незнайомого хорового твору, проінтонувати “вужиком” вверх і вниз декілька акордів, а також визначити на слух відтворені на фортепіано гармонічні послідовності. І лише за цим Михайло Антків визначав загальний рівень підготовки студента і методику його вдосконалення на заняттях із сольфеджію. Були навіть ситуації, коли студенти з абсолютним слухом мали за честь бути “вільними слухачами” цього предмета.

На уроках сольфеджію завжди панувала атмосфера взаємоввічливості та взаємоповаги. Михайло Михайлович, будучи взірцем пунктуальності і відданості своєму предмету, не любив недбальства і лінощів, не терпів безвідповідальності у ставленні до навчання. Власне такі студенти (а таких була невелика кількість) отримували від викладача, як часто він сам висловлювався, на “горіхи”.

Михайло Антків виховав цілу плеяду видатних хорових диригентів, які своєю творчістю збагачують і розвивають традиції Львівської диригентської школи. Серед них: народний артист України, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, член-кореспондент Академії мистецтв України, художній керівник і головний диригент Буковинського ансамблю пісні і танцю, професор Андрій Кушніренко, народний артист України, головний диригент і художній керівник Державної академічної капели хлопчиків і юнаків “Дударик” Микола Кацал, заслужений діяч мистецтв України Іван Майчик, заслужений працівник культури України, художній керівник і головний диригент хорової капели “Легенда”

м. Дрогобича Ігор Циклінський, головний диригент і художній керівник Державного заслуженого Прикарпатського ансамблю пісні і танцю, заслужений артист України Олексій Волинець, професор кафедри методики музичного виховання і диригування Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Степан Стельмащук, заслужений працівник культури України Зеновій Демцюх та ін.

Отже, педагогічний хист, вміння знайти індивідуальний підхід до кожного студента, вимогливість і водночас доброзичливе ставлення до кожного студента створювали сприятливі умови для професійного зростання майбутніх диригентів – фахівців-професіоналів. Кожен студент, який навчався в класі хорового диригування та сольфеджіо Михайла Антківа, до кінця життя зберігає найприємніші спогади про свого Вчителя, про його вміння бути справжнім педагогом, Педагогом-диригентом з великої літери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антків Михайло. Диригентська діяльність Миколи Колесси / Михайло Антків // Микола Колесса – композитор, диригент, педагог. Збірка статей / [упоряд. та редакція Я. Якуб'яка]. – Львів, 1996. – С. 99–106.
2. Бурбан Михайло. Українські хори і диригенти. Монографія / Михайло Бурбан. – Дрогобич : Видавництво Посвіт, 2006. – С. 270–271.
3. Дуда І. Антків Михайло Михайлович / І. Дуда // Тернопільський Енциклопедичний Словник / [передмова Г. Яворського]. – Тернопіль : ВАТ ТВПК Збруч, 2004. – Т. 1. А–Й. – С. 45.
4. Колесса М. Ф. Основи техніки диригування. Навчальний посібник / М. Ф. Колесса. – Київ : Музична Україна, 1973. – 247 с.
5. Мазепа Лешек. Шлях до музичної академії у Львові у двох томах. – Том 2. Від консерваторії до академії (1939–2003) / Лешек Мазепа, Тереса Мазепа. – Львів : Видавництво Сполом, 2003. – 328 с.
6. Муха А. Антків Михайло Михайлович / А. Муха // Українська музична енциклопедія / [Гол. редкол. Г. Скрипник]. – Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2006. – Т. 1 : А–Д. – С. 78.
7. Сторінки історії Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка. До 155-річчя заснування академії. Друге видання, доповнене / [Ред. колегія: І. Пилатюк (керівник проекту), В. Є. Камінський (редактор), М. О. Кушнір та ін.]. – Львів : Видавництво Сполом, 2008. – С. 85–86.
8. Чупашко І. П. Присутність. Монографія / Іван Петрович Чупашко. – Львів : Колір ПРО, 2013. – 206 с.

REFERENCES

1. Antkiv, M. (1996), Conductor activity of Mykola Kolessa, Mykola Kolessa – kompozytor, dyrygent, pedagog. Zbirka statej / [uporjad. ta redakcija Ja. Jakubjaka] [Mykola Kolessa – composer, conductor and teacher. Collection of articles / [compilation and edition J. Yakubyak]], Lviv, pp. 99–106. (in Ukrainian).
2. Burban, M. (2006), Ukrai'ns'ki hory i dyrygenty. Monografija [Ukrainian choirs and conductors. Monography], Drohobych, Posvit. (in Ukrainian).
3. Duda, I. (2004), Antkiv Myhajlo Myhajlovych [Antkiv Mykhaylo Mykhaylovych], Ternopil's'kyj Encyklopedychnyj Slovnyk [peredmova G. Javors'kogo], [Ternopil Encyclopedic Dictionary / [foreword H. Yavorskyi]], Ternopil, Zbruch, Vol. 1, p. 45. (in Ukrainian).
4. Kolessa, M. F. (1973), Osnovy tehniky dyryguvannja. Navchal'nyj posibnyk [Fundamentals of conducting technique. Tutorial], Kyiv, Muzychna Ukraina. (in Ukrainian).
5. Mazepa, L. and Mazepa, T. (2003), Shljah do muzychnoji akademiji u L'vovi u dvoh tomah. – Tom 2. Vid konservatorii' do akademii' (1939–2003) [Path to the Music Academy in Lviv in two volumes, Volume 2. From the Academy to Conservatory (1939–2003)], Lviv, Spolom. (in Ukrainian).

6. Mukha, I. (2006), Antkiv Mykhaylo Mykhaylovych, Ukrai'ns'ka muzychna encyklopedija / [Gol. redkol. G. Skrypnyk] [Ukrainian music encyclopedia / [chairman of the editorial board. G. Skripnik]], Kyiv, IMFE named after M. Rylskyi National Academy of Sciences of Ukraine, Vol. 1, A–D, p. 78. (in Ukrainian).
7. Storinky istoriji L'vivs'koji nacional'noji muzychnoji akademiji im. M. V. Lysenka. Do 155-ricchja zasnuvannja akademiji. Druge vydannja, dopovnene (2008), [History of Lviv M. Lysenko National Music Academy. By the 155-th anniversary of the Academy. The second edition, enlarged. (Editors: I. Pylatyuk (project manager), V. Ye. Kaminsky (Editor), M. O. Kushnir etc.)], Lviv, Spolom. (in Ukrainian).
8. Chupashko, I. (2013), Prysutnist'. Monografia [Presence. Monography], Lviv, Kolir PRO. (in Ukrainian).